

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 911.3

[https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.2\(47\).344757](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.2(47).344757)

А. О. Гетьманенко¹, аспірантка

Р. С. Лівенцов², викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра економічної та соціальної географії і туризму,

Шампанський пров., 2, м. Одеса, 65015, Україна

¹ hetmanenko.anastasiiia@stud.onu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0001-2335-1204>

² romanliventsov@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0008-7246-6199>

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті обґрунтовано функціонально-територіальну структуру рекреаційно-туристичного комплексу Одеського регіону в контексті післявоєнних трансформацій і принципів сталого розвитку. На основі системного, географічного та аналітичного підходів показано, що просторове ядро рекреаційно-туристичного комплексу сформоване приморською зоною з високою концентрацією курортної інфраструктури і сезонним навантаженням, тоді як внутрішні райони зберігають недовикористаний потенціал екологічного, аграрного, культурно-пізнавального та реабілітаційного туризму. Сформовано трирівневу модель організації РТК: локальний рівень туристичних осередків територіальних громад, мезорівень кластерів за видами спеціалізації та регіональний рівень інтегрованого управління, логістики і стандартизації послуг. Показано роль транзитно-комунікаційних вузлів Одеси, Ізмаїла, Роздільної та Подільська як центрів формування потоків і з'єднання рекреаційних підсистем. Запропоновано напрями вдосконалення структури: диверсифікація видів діяльності для зменшення сезонності, розвиток транспортної та цифрової інфраструктури, посилення міжгромадської координації. Практичне значення роботи полягає у можливості використання моделі для просторового планування, підвищення інвестиційної привабливості і формування конкурентоспроможного туристичного продукту регіону.

Ключові слова: рекреаційно-туристичний комплекс, суспільно-географічний аналіз, функціонально-територіальна структура, просторове планування, кластерна модель, прибережні території, внутрішні громади, транзитно-комунікаційні вузли, поліцентричність, інвестиційна привабливість, екологічна збалансованість, сталий розвиток.

ВСТУП

Рекреаційно-туристичний комплекс (РТК) є однією з ключових складових соціально-економічного потенціалу Одеського регіону. Він формує функціонально-структурну модель територіальної організації господарства, у межах якої поєднуються природні ресурси, транспортно-логістична інфраструктура, соціокультурне середовище та підприємницька активність. В умовах сучасних трансформацій українського суспільства рекреаційно-туристична сфера стає не лише галуззю економічного відтворення, а й важливим чинником просторової інтеграції, міжнародного співробітництва, екологічної стабільності та гуманітарного розвитку.

Одеський регіон, маючи вигідне приморське розташування, багаті природно-рекреаційні ресурси, розвинену транспортну мережу й багатокультурну спадщину, посідає провідне місце серед регіонів України з високим рівнем розвитку РТК. Узбережжя Чорного моря, лиманні системи, курортні зони Сергіївки, Кароліно-Бугазу, Затоки, а також історико-культурні центри Одеси, Білгород-Дністровського, Вилкового й Ізмаїла створюють потужний потенціал для формування поліфункціональної туристичної системи. Водночас територіальна організація цього комплексу є складною, неоднорідною і характеризується наявністю внутрішніх диспропорцій, що знижують ефективність його функціонування та конкурентоспроможність у міжрегіональному контексті.

Після 2022-го року розвиток РТК характеризується трансформацією його структурних і функціональних пріоритетів, пов'язаних із післявоєнним відновленням, переорієнтацією туристичних потоків, підвищенням рівня безпеки та активізацією внутрішнього туризму. Змінилися не лише економічні умови функціонування галузі, а й соціальні потреби населення, яке все активніше шукає доступні форми відпочинку, оздоровлення та культурного дозвілля. Це створює передумови для оновлення просторової структури РТК з урахуванням принципів сталого розвитку, територіальної справедливості та збалансованого природокористування.

Сучасні процеси урбанізації, зростання мобільності населення, розвиток цифрової інфраструктури та поява нових форматів рекреаційної діяльності, зокрема екологічного, сільського, реабілітаційного та інклюзивного туризму, призводять до зміни просторової організації рекреаційно-туристичного комплексу. Це зумовлює необхідність переосмислення традиційної моделі територіальної організації туристичних ресурсів, яка сформувалася у докризовий період і на сучасному етапі не відповідає новим соціально-економічним умовам та викликам часу. Важливого значення набуває питання просторової оптимізації рекреаційних кластерів, їх гармонійного поєднання з регіональними системами транспорту, охорони довкілля, зайнятості населення та збереження культурної ідентичності.

Наукове дослідження функціонально-територіальної структури РТК Одеської області має як теоретичне, так і практичне значення. У теоретичному вимірі воно сприяє розвитку суспільно-географічних концепцій просторової організації господарства та вдосконаленню методологічних підходів до аналізу територіальних систем рекреаційно-туристичного типу. У практичному вимірі результати дослідження можуть бути використані для підвищення ефективності регіональної політики, обґрунтування стратегій і схем планування територій, оптимізації управління рекреаційними ресурсами та залучення інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури.

Актуальність теми підтверджується трансформацією соціально-економічного середовища, процесами відновлення південних регіонів України та необхідністю переосмислення ролі рекреаційно-туристичного комплексу у структурі регіонального розвитку. У сучасних умовах саме РТК має значний потенціал для забезпечення економічного зростання, підвищення інвестиційної привабливості, зміцнення соціальної стабільності та формування позитивного іміджу країни в період післявоєнної реконструкції.

Рекреаційно-туристичний потенціал Одеської області використовується нерівномірно, що зумовлює наявність просторових диспропорцій у розвитку. У приморській зоні спостерігається концентрація курортних територій із високим сезонним навантаженням і перевищенням рекреаційної ємності, тоді як внутрішні райони зберігають недостатньо реалізований ресурсний потенціал для екологічного, етнографічного, аграрного та культурно-пізнавального туризму. Така ситуація вимагає структурної оптимізації комплексу на основі диверсифікації видів рекреаційної діяльності, розвитку транспортної доступності та модернізації інфраструктури.

Важливою проблемою залишається фрагментарність просторового планування, відсутність єдиної схеми рекреаційного зонування області та слабка координація між територіальними громадами у сфері управління туристичними ресурсами. Наявна мережа рекреаційних осередків часто формується без урахування екологічних, транспортних і демографічних чинників. Водночас децентралізація створює можливості для розбудови міжгромадських кластерів сталого туризму, заснованих на партнерстві органів місцевого самоврядування, бізнесових структур і громадських організацій.

Глобальні процеси зміни клімату, руйнування берегової зони та погіршення стану водних ресурсів підвищують екологічну вразливість прибережних територій, що потребує впровадження концепції екологічно збалансованого розвитку (Про Основні засади, 2019). Збереження природного і культурного різноманіття, охорона акваторій і ландшафтів, використання ресурсозберігаючих технологій у межах рекреаційно-туристичного комплексу стають необхідними передумовами конкурентоспроможності регіону.

Одеська область посідає стратегічне місце у національній системі господарства як морський транспортний і туристичний центр. Вдосконалення

функціонально-територіальної структури РТК є важливою умовою інтеграції у європейський простір сталого туризму, підвищення якості рекреаційного середовища та активізації потенціалу місцевих громад. Наукове осмислення цих процесів забезпечує підґрунтя для розроблення моделей просторової оптимізації, ефективного управління рекреаційними ресурсами та сталого соціально-економічного розвитку регіону.

Метою статті є наукове обґрунтування функціонально-територіальної структури рекреаційно-туристичного комплексу Одеського регіону та визначення напрямів її вдосконалення в контексті сталого регіонального розвитку.

У вітчизняній науковій літературі існує кілька підходів до визначення рекреаційного комплексу як самостійної складової господарства, що пов'язано з відносною новизною цього напрямку досліджень і недосконалістю понятійно-термінологічного апарату.

О. Г. Топчієв розглядає рекреаційний комплекс як сукупність галузей і видів економічної діяльності, які забезпечують населення рекреаційними послугами на державному, регіональному та місцевому рівнях і створюють передумови для функціонування рекреаційно-туристичного господарства (Топчієв та ін., 2016а; Топчієв та ін., 2016b). О. І. Шаблій трактує його як форму територіальної організації рекреаційної діяльності, що відображає взаєморозміщення об'єктів у межах простору, їх взаємозв'язки та формування територіальних систем (Шаблій, 2001; Шаблій, 2003). С. П. Кузик він уточнює, що рекреаційний комплекс охоплює сукупність субгалузей, які задовольняють потреби населення у лікуванні, відпочинку та розвагах (Кузик, 2010).

О. Г. Топчієв, В. А. Сич, В. А. Соколовський, О. І. Ніколаєва наголошують, що міжгалузевий рекреаційний комплекс становить систему різних видів діяльності населення економічного і соціального характеру, які забезпечують потреби у відпочинку, оздоровленні, туризмі та супутніх послугах, а також включають інфраструктурне забезпечення рекреаційно-туристичної діяльності (Яворська & Ніколаєва, 2016; Соколовський, 2018; Топчієв & Сич, 2020; Соколовський, 2020). П. В. Гудзь пропонує розглядати рекреаційний комплекс як інтегровану галузь суспільного виробництва, що формує кінцевий продукт у вигляді послуг, спрямованих на відновлення фізичного і психічного стану людини та збереження природного середовища (Гудзь, 2005).

Узагальнюючи наявні підходи, регіональний рекреаційний комплекс можна визначити як міжгалузеву цільову систему господарського комплексу регіону, що об'єднує взаємопов'язані елементи, серед яких рекреаційні ресурси, підприємства, споживачі послуг, транспортна та комунальна інфраструктура, трудові ресурси та управлінські структури. Географічною основою формування рекреаційно-туристичного комплексу є природно-рекреаційні ресурси, що визначають функціональну спеціалізацію території за основними видами рекреаційної діяльності. РТК забезпечує організацію та розвиток рекреаційної діяльності населення, створюючи умови для підвищення якості рекреаційного середовища й ефективного використання ресурсного потенціалу території.

Розвиток регіонального РТК визначається системою первинних передумов, до яких належать рекреаційні ресурси, потреби населення та економічний потенціал території, а також системою вторинних факторів, серед яких демографічні, екологічні, технологічні й кон'юнктурні умови. Визначальне значення мають економічні можливості регіону, які формують сприятливий інвестиційний клімат, стимулюють залучення інвестицій у розвиток рекреаційної діяльності та сприяють реалізації ефективної регіональної рекреаційної політики.

На формування та розвиток функціонально-територіальної структури РТК Одеського регіону впливають первинні та вторинні чинники. До первинних належать природно-рекреаційні ресурси, рівень соціально-економічного потенціалу території та попит населення на рекреаційні послуги. Вторинні чинники охоплюють демографічні, екологічні, технологічні й кон'юнктурні умови, які визначають інтенсивність і напрями розвитку комплексу. Головне значення мають економічні можливості регіону, що формують сприятливе інвестиційне середовище, стимулюють модернізацію рекреаційної інфраструктури та сприяють удосконаленню просторової організації рекреаційно-туристичних функцій. Сукупність зазначених чинників відображає складність і багаторівневий характер розвитку рекреаційно-туристичного комплексу. Це свідчить про наявність низки невирішених питань і підкреслює необхідність подальших досліджень, спрямованих на вдосконалення його функціонально-територіальної організації.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічна основа дослідження ґрунтується на поєднанні географічного, економічного, соціокультурного, системного та аналітичного підходів, що забезпечує комплексне вивчення процесів формування і розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Одеського регіону. Географічний підхід дає змогу визначити просторові особливості функціонально-територіальної структури комплексу та її взаємозв'язки з природними й соціально-економічними чинниками. Системний підхід забезпечив можливість розгляду РТК як інтегрованої територіальної системи, а аналітичний – визначення причинно-наслідкових зв'язків і тенденцій просторової організації рекреаційних функцій.

Інформаційну базу дослідження становили офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, дані Головного управління статистики в Одеській області, звіти Державного агентства з розвитку туризму, регіональні програми соціально-економічного розвитку, а також аналітичні матеріали профільних наукових публікацій. Узагальнення отриманих результатів здійснювалося на основі системного аналізу, що дало змогу виявити особливості функціонально-територіальної структури РТК та обґрунтувати напрями її вдосконалення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

РТК Одеського регіону є складною соціоекономічною системою, у межах якої поєднуються природно-ресурсні, інфраструктурні, економічні, демографічні та культурні компоненти. Його функціонально-територіальна структура визначається поєднанням природних умов, рівнем господарського розвитку, щільністю населення, спеціалізацією територій і ступенем інфраструктурного забезпечення. Просторова організація комплексу характеризується поєднанням морського, приміського, транзитного, сільського та внутрішньо-регіонального типів рекреаційної діяльності, що створює різнорівневу систему функціональних взаємозв'язків.

Аналіз сучасного стану засвідчив чітку диференціацію території області за рівнем розвитку рекреаційно-туристичних функцій. Найвищу концентрацію рекреаційних об'єктів, підприємств гостинності та курортної інфраструктури має приморська зона, яка виконує функції загальнодержавного і міжнародного значення. Вона охоплює узбережжя Чорного моря, лиманні системи та курортні ареали Одеси, Затоки, Сергіївки, Грибівки, Кароліно-Бугазу й Лебедівки. Для цієї зони характерне інтенсивне антропогенне навантаження, сезонність рекреаційного використання та висока територіальна концентрація об'єктів обслуговування.

Внутрішня частина регіону має значний, але недостатньо реалізований потенціал для розвитку екологічного, аграрного, етнографічного, історико-культурного та подієвого туризму. Тут зосереджені природно-заповідні території, лісостепові ландшафти, водні ресурси та осередки нематеріальної культурної спадщини. До перспективних територій належать Подільська, Балтська, Савранська і Кодимська територіальні громади, де поєднуються природна привабливість, традиційна культура й сприятливі умови для розвитку сільського туризму.

Важливу роль у просторовій структурі РТК відіграють транзитно-комунікаційні осередки, пов'язані з транспортними вузлами Одеси, Ізмаїла, Роздільної та Подільська. Вони забезпечують формування туристичних потоків, розвиток короткострокових поїздок і подієвого туризму, а також виступають центрами інтеграції рекреаційного та транспортно-логістичного потенціалу регіону.

Узагальнення результатів просторового аналізу дало змогу окреслити основні тенденції формування рекреаційно-туристичних зв'язків і взаємозалежностей між територіальними компонентами регіону. На цій основі розроблено концептуальне бачення функціонально-територіальної структури рекреаційно-туристичної системи Одеської області, яке відображає багаторівневу організацію її елементів і механізми їхньої взаємодії.

Проведене дослідження дало змогу розробити модель функціонально-територіальної структури рекреаційно-туристичного комплексу Одеського регіону, яка відображає багаторівневу організацію його елементів і механізми взаємодії між ними.

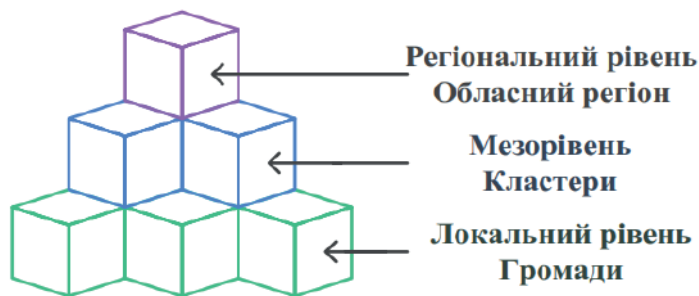

Рис. 1. Модель функціонально-територіальної структури РТК Одеського регіону (розроблено Гетьманенко А.).

У структурі рекреаційно-туристичного комплексу доцільно виокремити три взаємопов'язані рівні, що відображають його багаторівневу організацію та функціональні зв'язки між елементами системи (рис. 1).

Локальний рівень характеризується формуванням туристичних осередків на базі окремих територіальних громад, у межах яких реалізуються основні види рекреаційної діяльності, функціонують заклади гостинності, харчування та культурного дозвілля, а також працюють малі підприємства туристичного сервісу. На цьому рівні розвиток визначається природно-ресурсним потенціалом, місцевою ініціативою, доступністю транспортних комунікацій і рівнем підприємницької активності населення.

Мезорівень, або кластерний, охоплює групи громад, об'єднаних спільною спеціалізацією, ресурсною базою чи транспортною взаємодією. У цих межах формується кластерна структура, що забезпечує кооперацію бізнесу, органів влади, освітніх і культурних установ. Такі кластери, зорієнтовані на морський, аграрний, екологічний, лікувально-оздоровчий та культурно-пізнавальний туризм, виконують функції внутрішньорегіональних центрів зростання. Вони сприяють ефективнішому використанню ресурсів, підвищенню якості послуг і створенню конкурентоспроможного туристичного продукту.

Регіональний рівень охоплює всю територію області як єдину систему рекреаційно-туристичних зв'язків, у межах якої відбувається інтеграція кластерів, формування спільного інформаційного простору, узгодженої маркетингової політики та стратегічного управління. На цьому рівні розвиваються логістичні коридори, впроваджуються єдині стандарти якості послуг і створюються механізми сталого використання природних та культурних ресурсів, що забезпечує цілісність рекреаційно-туристичного простору Одеської області.

Запропонована модель ґрунтується на принципах поліцентричності, територіальної взаємодії, екологічної збалансованості, цифрової трансформації та інклюзивності. Її реалізація передбачає зміцнення внутрішніх функціональних зв'язків, зменшення диспропорцій між прибережними й внутрішніми района-

ми, диверсифікацію туристичних послуг і розвиток альтернативних форм відпочинку. Модель також включає механізми управління, що базуються на взаємодії органів місцевого самоврядування, бізнесу, освітніх і наукових установ. Її впровадження створює умови для раціонального використання ресурсів, підвищення інвестиційної привабливості територій, зміцнення конкурентоспроможності регіону та гармонійного поєднання економічних, екологічних і соціокультурних цілей розвитку.

Розроблена модель функціонально-територіальної структури РТК може бути використана як аналітичний інструмент для прогнозування просторових трансформацій, формування кластерної політики та удосконалення системи стратегічного планування туризму в регіоні. Її практичне застосування сприятиме переходу від фрагментарного розвитку до інтегрованого управління рекреаційно-туристичним потенціалом Одеської області.

Вдосконалення функціонально-територіальної структури РТК Одеського регіону потребує формування збалансованої системи просторової організації, у межах якої поєднуються економічні, соціальні та екологічні чинники розвитку. Основним завданням є перехід від фрагментарного використання ресурсів до цілісного підходу, що забезпечує сталий розвиток територій різного функціонального профілю. Просторова структура рекреаційно-туристичного комплексу має бути спрямована на збалансоване поєднання прибережних, внутрішніх і транзитних зон, підвищення рівня інтеграції між громадами та оптимізацію спеціалізації територій. Одним із ключових напрямів удосконалення є диверсифікація видів рекреаційної діяльності. Необхідно активізувати розвиток екологічного, аграрного, культурно-пізнавального, реабілітаційного та гастрономічного туризму, що сприятиме зменшенню сезонності й більш рівномірному використанню ресурсного потенціалу. Паралельно з цим доцільно створювати умови для формування внутрішньорегіональних туристичних маршрутів, які поєднують природні, історико-культурні та соціальні ресурси різних територіальних громад.

Важливим є удосконалення інфраструктури та підвищення інвестиційної привабливості галузі. Необхідно забезпечити модернізацію транспортної та комунікаційної мережі, створити комфортне середовище для туристів, розвинути мережу інформаційно-консультаційних центрів і запровадити сучасні цифрові технології у сфері гостинності. Розвиток партнерства між державними структурами, органами місцевого самоврядування, бізнесом і освітніми закладами має стати основою для впровадження інноваційних проєктів, спрямованих на підвищення якості рекреаційних послуг.

Удосконалення функціонально-територіальної структури також потребує врахування екологічної складової. Підвищення рівня стійкості рекреаційного середовища можливе за умов збереження природних екосистем, впровадження механізмів контролю антропогенного навантаження, використання ресурсозберігаючих технологій і поширення принципів екологічної сертифікації ту-

ристичних об'єктів. Сучасна практика доводить, що конкурентоспроможність регіону прямо залежить від здатності забезпечити баланс між інтенсивністю використання ресурсів і їхнім природним відтворенням.

Вагомим напрямом є удосконалення управлінських механізмів, що регулюють розвиток РТК. Необхідно створити ефективну систему координації дій між громадами, забезпечити інтеграцію рекреаційного напрямку до стратегічних планів просторового та соціально-економічного розвитку області, розробити механізми підтримки місцевих ініціатив і регіональних програм співпраці. Важливо налагодити партнерство між освітньо-науковим середовищем і практичним сектором туризму для підготовки кадрів, адаптованих до потреб сучасного ринку послуг.

Комплексне вдосконалення функціонально-територіальної структури РТК має ґрунтуватися на принципах поліцентричності, екологічної збалансованості, інноваційності та інклюзивності. Реалізація цих підходів сприятиме формуванню конкурентоспроможного туристичного простору, активізації економічної діяльності, підвищенню добробуту населення та посиленню ролі Одеської області як провідного рекреаційного центру Півдня України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу виявити основні закономірності формування та розвитку функціонально-територіальної структури рекреаційно-туристичного комплексу Одеського регіону. Встановлено, що його просторова структура характеризується високою концентрацією рекреаційних об'єктів у прибережній зоні та недостатнім використанням потенціалу внутрішніх територій. Така диспропорція зумовлює нерівномірність соціально-економічного розвитку громад і потребує переорієнтації регіональної політики на посилення просторової інтеграції туристичних функцій.

Розвиток рекреаційно-туристичного комплексу має базуватися на поєднанні природних, економічних і соціокультурних чинників, що забезпечують його стійкість і конкурентоспроможність. Важливим є диверсифікація видів рекреаційної діяльності, формування кластерної системи, модернізація інфраструктури та підвищення інвестиційної привабливості регіону. Особливого значення набуває узгодження господарської та екологічної складових, що передбачає збереження природних екосистем і впровадження принципів сталого розвитку в туристичну практику.

Ефективність функціонально-територіальної структури рекреаційно-туристичного комплексу безпосередньо залежить від рівня управлінської координації між територіальними громадами, державними інституціями та приватним сектором. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням механізмів просторової оптимізації, удосконаленням методів оцінювання туристичного потенціалу та впровадженням інноваційних інструментів моніторингу рекреаційного середовища.

Удосконалення функціонально-територіальної структури рекреаційно-туристичного комплексу сприятиме підвищенню ефективності використання ресурсного потенціалу, підвищенню економічного рівня місцевих громад, розширенню можливостей для зайнятості населення та формуванню позитивного іміджу Одеського регіону як одного з провідних центрів рекреаційного розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата перегляду: 20 жовтня 2025).

Гудзь П. В. Методологічні основи дослідження розвитку курортно-рекреаційної економіки. *Регіональні проблеми розвитку туризму та рекреації* : зб. наук. пр. Донецьк, 2005. С. 20–31.

Кузик С. П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 254 с.

Соколовський В. А. Аналіз основних підходів до класифікації рекреаційних ресурсів як основи формування регіонального рекреаційного комплексу. *Географія та туризм*. Київ : Альфа-ПК, 2018. Вип. 45. С. 24–36.

Соколовський В. А. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного комплексу Середнього Придніпров'я. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Кропивницький : Льотна академія Нац. авіац. ун-ту, 2020. С. 191–200.

Топчієв О. Г., Сич В. А. Проблеми кластеризації та структуризації соціоприродних видів господарської діяльності у географічних дослідженнях. *Український географічний журнал*. 2020. № 2. С. 65–72.

Топчієв О. Г., Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Географічні складові предметної області рекреаційно-туристичної діяльності. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*. 2016. Т. 21, вип. 2(29). С. 171–185.

Топчієв О. Г., Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Рекреаційно-туристична діяльність як складова регіональних господарських комплексів: концептуально-понятійний огляд. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія географічні науки*. 2016. Вип. 5. С. 128–134.

Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. Львів : Видавн. центр ЛНУ, 2003. 444 с.

Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 774 с.

Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Концептуально-потенційні складові (предметної області) рекреаційно-туристичної діяльності. *Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Умань, 31 жовт. 2016 р.). Умань, 2016. С. 156–157.

REFERENCES

Pro osnovni zasady (stratehiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku [On the key principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period till 2030]. (2019). Zakon Ukrainy vid 28.02.2019 No. 2697-VIII [Law of Ukraine dated 28.02.2019 No. 2697-VIII]. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved October 20, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> [in Ukrainian].

Hudzy, P. V. (2005). Metodolohichni osnovy doslidzhennia rozvytku kurortno-rekreatsiinoi ekonomiky [Methodological foundations of research on the development of resort and recreational economy]. *Regional problems of tourism and recreation development* (pp. 20–31). Donetsk. [in Ukrainian].

Kuzyk, S. P. (2010). *Teoretychni problemy turyzmu: suspilno-geohrafichnyi pidkhid* [Theoretical problems of tourism: a socio-geographical approach] (254 p.). Lviv: Vydavnychi tsentr LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].

Sokolovskiy, V. A. (2018). Analiz osnovnykh pidkhodiv do klasyfikatsii rekreatsinykh resursiv yak osnovy formuvannya rehionalnoho rekreatsinoho kompleksu [Analysis of the main approaches to the classification of recreational resources as the basis for the formation of a regional recreational complex]. *Geography and Tourism*, (45), 24–36. [in Ukrainian].

Sokolovskiy, V. A. (2020). Problemy ta perspektyvy rozvytku rekreatsiinoho kompleksu Serednoho Prydniprovia [Problems and prospects for the development of the recreational complex of the Middle Dnieper region]. *Teoretychni i prykladni napriamky rozvytku turyzmu ta rekreatsii v rehionakh Ukrainy: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Theoretical and applied directions of tourism and recreation development in the regions of Ukraine: proceedings of the international scientific and practical conference] (pp. 191–200). Kropyvnytskyi: Lotna akademiia Natsionalnoho aviatytsiinoho universytetu. [in Ukrainian].

Topchiiev, O. H., & Sych, V. A. (2020). Problemy klasteryzatsii ta strukturuвання sotsioprirodnykh vydiv hospodarskoi diialnosti u heohrafichnykh doslidzhenniakh [Problems of clustering and structuring of socio-natural types of economic activity in geographical research]. *Ukrainian Geographical Journal*, (2), 65–72. [in Ukrainian].

Topchiiev, O. H., Yavorska, V. V., & Nikolaieva, O. I. (2016a). Heohrafichni skladovi predmetnoi oblasti rekreatsiino-turystychnoi diialnosti [Geographical components of the subject area of recreational and tourist activities]. *Odesa National University Herald. Geography and Geology*, 21(2(29)), 171–185. [in Ukrainian].

Topchiiev, O. H., Yavorska, V. V., & Nikolaieva, O. I. (2016b). Rekreatsiino-turystychna diialnist yak skladova rehionalnykh hospodarskykh kompleksiv: kontseptualno-poniatiinyi ohliad [Recreational and tourist activity as a component of regional economic complexes: a conceptual and terminological review]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Geographical Sciences*, (5), 128–134. [in Ukrainian].

Shablii, O. I. (2003). *Osnovy zahalnoi suspilnoi heohrafiï* [Fundamentals of general human geography] (444 p.). Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU. [in Ukrainian].

Shablii, O. I. (2001). Suspilna heohrafiia: teoriia, istoriia, ukrainoznavchi studii [Human geography: theory, history, and Ukrainian studies] (774 p.). Lviv: LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].

Yavorska, V. V., & Nikolaieva, O. I. (2016). Kontseptualno-potentsiini skladovi (predmetnoi oblasti) rekreatsiino-turystychnoi diialnosti [Conceptual and potential components of the subject area of recreational and tourist activity]. *Stratehichni perspektyvy turystychnoi ta hotelno-restorannoi industrii v Ukraini: teoriia, praktyka ta innovatsii rozvytky: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii* (Uman, 31 zhovtnia 2016 r.) [Strategic perspectives of the tourism and hospitality industry in Ukraine: theory, practice and innovative development: proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical Internet conference (Uman, 31 October 2016) (pp. 156–157). Uman. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 19.10.2025 р.

A. O. Hetmanenko

R. S. Liventsov

Odesa I. I. Mechnikov National University

Department of Economic and Social Geography and Tourism,

2 Shampanskyi Ln, Odesa, 65015, Ukraine

hetmanenko.anastasiia@stud.onu.edu.ua

FUNCTIONAL AND TERRITORIAL STRUCTURE OF THE RECREATIONAL AND TOURISM COMPLEX OF THE ODESA REGION AND DIRECTIONS FOR ITS IMPROVEMENT

Abstract

Problem Statement and Purpose. The article examines the functional and territorial structure of the recreational and tourism complex (RTC) of the Odesa region, which is shaped by natural, economic, and sociocultural factors. The relevance of the study is determined by profound changes in the socio-economic environment, the ongoing recovery processes in the southern regions of Ukraine, and the need to reconsider the role of the recreational and tourism complex within the framework of regional development. The recreational and tourism potential of the Odesa region is utilized unevenly, resulting in spatial imbalances in development. Significant challenges also include the fragmentation of spatial planning, the absence of a unified scheme

of recreational zoning in the region, and weak coordination among territorial communities in managing tourism resources. The purpose of this study is to provide a scientific substantiation of the functional and territorial structure of the RTC of Odesa region and to identify directions for its improvement in order to ensure the balanced use of natural and recreational potential and to enhance the region's competitiveness.

Data & Methods. The methodological framework of the study was based on geographical, economic, sociocultural, systemic, and analytical approaches, which made it possible to comprehensively examine the processes of formation and development of the recreational and tourism complex of the Odesa region. The information base consists of statistical materials from the State Statistics Service of Ukraine, regional socio-economic development programs, data from specialized institutions, and relevant scientific publications.

Results. As a result of the study, a three-tier model of the functional and territorial structure of the RTC of the Odesa region has been substantiated. It includes the local level of tourism centers within territorial communities, the meso-level of clusters differentiated by specialization, and the regional level of integrated management, logistics, and service standardization. It was established that the spatial core of the recreational and tourism complex is formed by the coastal zone, characterized by a high concentration of resort infrastructure and seasonal load, while the inland areas retain significant untapped potential for ecological, agrarian, cultural-cognitive, and rehabilitation tourism. The proposed directions for improving the structure include diversification of activities, infrastructure modernization, and strengthening of intercommunity coordination. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of applying the proposed model for spatial planning, enhancing investment attractiveness, and developing a competitive tourism product for the region.

Keywords: recreational and tourism complex, socio-geographical analysis, functional and territorial structure, spatial planning, cluster model, coastal areas, inland communities, transit and communication hubs, polycentricity, investment attractiveness, ecological balance, sustainable development.